

JIŘÍ TRÁVNÍČEK

TŘI PODOBY JEDNOHO CHASIDSKÉHO PŘÍBĚHU

Martin Buber ve svých *Chasidských vyprávěních* (1949/č. 1990) uvádí tento příběh:

Mladíkům, kteří za ním přišli poprvé, vyprávěl rabi Bunam příběh o rabi Ajsikovi, synovi rabi Jekela z Krakova. Po letech těžké nouze, která však neotřásla jeho důvěrou v Boha, mu bylo ve snu přikázáno, aby se vydal do Prahy a našel tam poklad, skrytý v mostě, jenž vede ke královskému zámku. Když se mu tento sen zdál potřetí, vypravil se rabi Ajsik na cestu a vydal se do Prahy. Ale na mostě stály ve dne v noci stráže a on se neodvažoval začít kopat. Každého rána však k mostu chodil a obcházel ho až do večera. Nakonec si jej všiml hejtman a zeptal se přátelsky, zdali tam něco hledá nebo na někoho čeká. Rabi Ajsik vypravoval, jaký sen ho sem z takové dálky přivedl. Hejtman se zasmál: „A kvůli nějakému snu sis, ty nešťastníku, prošoupal svoje poslední podrážky! Cožpak se dá snům věřit? To bych se musel hned vydat na cestu a vandrovat do Krakova — vždyť mi kdysi bylo ve snu řečeno, že tam ve světnici nějakého Žida Ajsika, syna Jekelova, vykopu za kamny poklad. Ajsik, syn Jekelův! Už vidím, jak tam v Krakově, kde se jedna polovina Židů jmenuje Ajsik a druhá Jekel, chodím dům od domu!“ A znovu se zasmál. Rabi Ajsik se uklonil, vrátil se domů, vykopal poklad a postavil modlitebnu, která se jmenuje škola reb Ajsika, syna Jekelova. „Zapamatuj si ten příběh,“ dodával rabi Bunam, „a snaž se pochopit jeho naučení: že je tu něco, co nenajdeš nikde na světě, ani u cadika; ale že přesto existuje místo, kde to můžeš najít.“¹

Stejný příběh nalezneme ve Wieselově *Světě chasidů* (1976/č. 1996) a v knize *Devět bran* (1937) od Jiřího Langra. Všichni tři autoři podržují u příběhu jeho rámcovou strukturu, typickou pro chasidská vyprávění: Rabi Bunam (Binem) vypráví svým žákům příběh o Ajcikovi (Ázikovi, Ejcikovi). Ve všech třech příbězích je zachována stejná pointa i dějová kostra, opřená především o Ajcikův

---

¹ Martin Buber: *Chasidská vyprávění*, přel. Alena Bláhová. Praha, Kalich 1990, s. 487 – 488.

sen, cestu do Prahy, setkání s hejtmanem, hejtmanovu reakci, cestu domů do Krakova, vykopání pokladu a stavbu modlitebny za peníze v něm nalezené. — To, v čem se jednotlivé verze liší, je pak dáno důrazem jednotlivých autorů na vyznění příběhu. Buber podtrhuje především morální stránku. Aniž by příběh redukoval na pouhou dějovou kostru, vyzdvihuje v něm „mravní jádro“. Na základě jeho vyprávění se u něj došlo k závěrečnému naučení; slovo proto dostává rabi Bunam, aby je vyřkl. Elie Wiesel daleko více klade důraz na Ajcikovu postavu; ta je u něj popsána ve svém sociálním i psychologickém ustrojení: Ajcik (Ejcik) je chudý a životem utrápený smolař; proto se modlí k Bohu, „ať se rozpomene na svého zadluženého a trýzněného služebníka“². Největší část jeho podání proto zákonitě zabírá charakteristika postavy. Ještě než se Ajcik vypraví do Prahy, má už za sebou Wieselův text svou polovinu. Více prokreslena je i postava hejtmanova (kapitánova), v němž autor podtrhává jeho chlapeckou hranatost. Řečeno jinak: proti hejtmanovi Buberovu je lidovější. Jiří Langer zdůrazňuje Prahu, místo, v němž má Ajcik (Ázik) dojít svého štěstí. Stylovou dominantu tvoří u něj ta část, v níž se Ajcik ocitá na „jakémsi kopci“ a dívá se na Pražský Hrad. Tahle scéna tak trochu upomene na věšteství Libušino o městě, jehož sláva hvězd se bude dotýkat. V tomto místě je dějový spád příběhu zcela zastaven a hrdinovi je dána příležitost být fascinován a tím i na chvíli vyňat z dějové „logiky“ příběhu. I Langer zdůrazňuje — po vančurovsku — hranatost postavy hejtmanovy: „--- Ázik Jékls... To by se mi však chtělo! Až do Krakova trmácet tělo a hrabat se s pokladem u krbu lecjakého proklatce židovského! Sny jsou klam a lež. Kdo jim věří, baba je!“³

Buberův text je ze všech nejsymetričtější: rámeček, sám příběh, exponování postav i mravní naučení rabiho Bunama — to vše se nachází jakoby v ideální vypravěčské míře, vyváženo a zpracováno s klidnou uměřeností. Stejně ideálně se zdá být vyvážen vztah mezi vyprávěním a příběhem: rozhodně nelze říci, že by text sloužil autorovi jen coby sběrový materiál, subjektivní zaujetí pro postavu i pro „tělesnější“ způsob podání — to vše je tu potlačeno. — Elie Wiesel jako by psal už tak trochu apokryf: je nám dáno nahlédnout do Ajcikova nitra, a to i prostřednictvím souznění s vypravěčem: „Ejcik, ubohý Ejcik — co měl dělat jiného než se zneklidňovat?“ Příběh je zřetelně vychýlen k postavě, přičemž sama tato postava jako by si na vypravěči vyžádala i způsob, jak s ní má být zacházeno. Buberův vypravěč je vnímavý, ale pokud možno objektivní. Wieselův je silně empatický a ve své empatii především shovívavý. Avšak možná právě tímto je postava Ajcika držena v rukou vypravěčových pevněji než u Buberova. Wieselovi jde o to, aby v Ajcikovi postihl typ, proto ho musí v daleko větší míře podřídít autorské vůli. — U Jiřího Langra je Ajcik vpuštěn do textu s nejmenším dohledem vypravěčovým. V jedné chvíli — když spatří Prahu — se postava od příběhu doslova odpoutává a jde si svou vlastní cestou. Vyprávění se v této chvíli zastavuje a stává se scénou: jako by se Ajcikovo uchvácení, ač

2 Elie Wiesel: *Svět chasidů*, přel. Alena Bláhová. Praha, Sefer 1996, s. 149 – 150.

3 Jiří Langer: *Devět bran*, ed. Tomáš Pěkný. Praha, Sefer 1996, s. 276 – 278.

se o něm vypráví v minulém čase, dělo právě v této chvíli a před námi; a jako by to byl právě Ajcik, kdo si k nám zjednává přímý přístup. S daleko větším mluvním apetitem je u Langra pojednána postava hejtmana: je zjevné, že u ní nejde jen o to, aby byla vůči Ajcikovi protikladným typem, ale také o to, aby si svůj textový part patřičně vychutnala. A rovněž ona se tímto stává na ději poněkud nezávislou.

Akcentuje-li Buber na příběhu o Ajcikovi především obecnou povahu chasidských vyprávění, tj. důraz na zprostředkování skrze autoritu rabína, jakož i na mravní pointu, Langer tohle ústní zprostředkování dokáže zabudovat do stavby příběhu, do toho, jak se před čtenářovými očima odvíjí. Langerovo podání nejvíce ctí vrstevnatost příběhu: vypráví se o rabi Simche Binemovi z Pšischy, který vypráví příběh o Ajcikovi; a v tomto příběhu si ještě mezi sebou vyprávějí jednotlivé postavy. Nacházíme se tak ve dvojím zprostředkování. Řečeno jinak: příběh má dva kompoziční rámy: autorský vypravěč a rabi Simche Binem, čímž se Ajcikova cesta do Prahy a zpět jakoby rozpouští ve vyprávění. V této chvíli přestává být důležitá hranice mezi jednotlivými příběhy (horizontálně), stejně jako není podstatné, jestli jde o ústa rabínova či autorského vypravěče, jež tento příběh podávají (vertikálně). A už jako by ani nebylo podstatné to, co se vypráví, ale samotná potřeba vyprávět a vyprávěnému naslouchat. Setkání mezi „já“ a „ty“ — jakožto sféra čistého vztahu, v němž vystupujeme ze zpředměťující perspektivy (*es*) do otevřenosti (*du*) —, který ve svém nejnámějším díle *Já a ty* proslavil Martin Buber, uskutečňuje Jiří Langer ve vypravěčské akci. V akci, v níž vyprávění přestává být pouhým převodním soukolím příběhu, čímž i řeč vystupuje ze služeb námětu. Příběh zde žije jen svým vyprávěním.

Martin Buber představil chasidské vyprávění čtenáři jiné kulturní zkušenosti, Elie Wiesel zase o něm dokázal přemýšlet v kategoriích moderního rozumu a Jiří Langer se uměl asi nejvíce vtělit do jeho ducha.

THREE VERSIONS OF ONE HASIDIC TALE

The essay is based on comparison of one hasidic tale written by Martin Buber (*Erzählungen der Chassidim* /Tales of Hasidim/, 1949), Elie Wiesel (*Célébration hassidique* /The World of Hasidim/, 1972), and Jiří Langer (*Devět bran* /Nine Gates/, 1937). Buber tries to show both topic and structure of this tale, Wiesel is directed much more to the psychology of the main character, Langer reconstructs the way of narration, making a speech independent of the topic.

